

บทที่ 5

บทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้มึบทบาทสำคัญทางการประถมศึกษาท่านหนึ่ง แม้ท่านจะไม่ได้ดำเนินงานทางการประถมศึกษาโดยตรง แต่หน้าที่การปฏิบัติงานทางการศึกษาของท่าน ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาประดับประถมศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะท่านเห็นความสำคัญของการศึกษาระดับประถมศึกษา มาโดยตลอด จะเห็นได้จากท่านเลือกเรียนสาขาวิชาประถมศึกษาทั้งในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก โดยมุ่งหวังจะพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานนี้ให้เจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหารการศึกษาคนสำคัญของประเทศไทย ซึ่งมีแนวคิดทางการศึกษามุ่งพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษาให้เจริญก้าวหน้า ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าบทบาททางการประถมศึกษาของท่านในการนำแนวคิดมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่น่าสนใจจะนำมาศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยศึกษาบทบาทในด้านการกำหนดนโยบายการศึกษา การวางแผนงาน การจัดงบประมาณ การประสานงาน การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศการศึกษา และบทบาทด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยแยกเป็นบทบาททางการประถมศึกษาตามแนวคิดด้านต่าง ๆ ดังนี้

บทบาททางการประถมศึกษาจากแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา มาปฏิบัติในบทบาทด้านต่าง ๆ ดังนี้

บทบาทด้านกำหนดนโยบายการศึกษา

ใน พ.ศ. 2517 ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นช่วงระยะเวลาที่มี

การเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษา ท่านกับคณะรัฐมนตรีจึงได้ร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษา มีข้อความว่า จะวางรากฐานและแนวทางปฏิบัติในการปฏิรูประบบการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) จากการกำหนดนโยบายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษามาปฏิบัติในเบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาต่อไป

บทบาทด้านการวางแผนงาน

เมื่อมีการกำหนดนโยบายในการปฏิรูปการศึกษาแล้ว คณะรัฐบาลจึงแต่งตั้ง ดร. สิปพนนท์ เกตุทัต เป็นประธานคณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา มีหน้าที่พิจารณาหาแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางในการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ดังที่สิปพนนท์ เกตุทัต (2536) ได้กล่าวถึงศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ว่า "ท่านเป็นผู้ทำงานด้านการศึกษาโดยเฉพาะในงานวางแผนพื้นฐานเพื่อการศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2517 และเป็นผู้ทุ่มเทให้กับงานปฏิรูปการศึกษา จนมีผลประโยชน์ต่อเยาวชนไทยอย่างกว้างขวาง ยากที่จะหาบุคคลใดที่ทุ่มเทชีวิตจิตใจเสมือนท่านได้ งานวางแผนพื้นฐานเพื่อการศึกษาแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2517 เสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในหลักการ คณะรัฐมนตรีลงมติให้ความเห็นชอบในหลักการและมอบให้กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พิจารณาจัดทำแผนการปฏิรูปการศึกษาต่อไป นับว่าการวางแผนเพื่อนำแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษามาปฏิบัติได้สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยอย่างรวดเร็ว

การวางแผนงานอีกด้านหนึ่งเพื่อให้แนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษานำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น คือ การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ในขณะนั้นศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอยู่ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการดำเนินงานจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ (จรรยา มิลินทร์, 2536) ท่านจึงนำแนวคิดการปฏิรูปการศึกษามาบรรจุลงในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับนี้ เมื่อ พ.ศ. 2521 แทนแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 มีผลทำให้ระบบชั้นเรียนในระดับประถม

ศึกษาเปลี่ยนจาก 7 ปีเป็น 6 ปี มีการเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรใหม่ (หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521) แทนหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 ซึ่งใช้มาเป็นเวลานานกว่า 10 ปี การจัดการกระบวนการเรียนการสอนเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนแทนการสอนแบบเก่าที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางการเรียน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้นำเอาแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มากำหนดแนวทางการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นับเป็นการวางแผนงานทางการศึกษาที่สำคัญของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนโฉมหน้าการศึกษาไทยไปเป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมมากขึ้น

บทบาทด้านการพัฒนาบุคลากร

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในการใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2521 แทนหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 ได้มีการประชุมอบรมผู้บริหาร และครูผู้สอนให้เข้าใจหลักการ วิธีการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล ทำให้ผู้บริหารและครูผู้สอน มีความรู้ความเข้าใจในการนำหลักสูตรไปใช้มากขึ้นและสามารถดำเนินงานพัฒนาการศึกษาตามแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาได้ดียิ่งขึ้น

บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยท่านมอบหมายให้กรมวิชาการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 คู่มือครู คู่มือประเมินผลหนังสือเรียน เพื่อประกอบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บทบาทด้านกรณีศึกษาการศึกษา

เมื่อมีการประกาศใช้แผนการศึกษา พุทธศักราช 2520 ไปแล้วระยะหนึ่ง จะมีการประเมินผลการใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ว่ามีผลดีหรือมีปัญหาอุปสรรคประการใดบ้าง ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการประเมินผลการใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (จรูญ มิลินทร์, 2536) ผลการประเมินผลทำให้ทราบว่าแผนการศึกษาแห่งชาตินั้นเมื่อใช้ไประยะหนึ่ง ซึ่งเป็นเวลานานประมาณ 5 ปี ควร

ได้มีการปรับปรุงให้ทันต่อความเจริญของสังคม จึงจะเป็นแผนการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพของสังคมในแต่ละยุค จึงนับได้ว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบติดตาม ประเมินผลการปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นบทบาททางการนิเทศการศึกษาเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาให้มีประสิทธิภาพอีกทางหนึ่ง

บทบาททางการประถมศึกษาในการนำแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา ท่านได้มีบทบาทในด้านการกำหนดนโยบายการศึกษา การวางแผนงาน การพัฒนาบุคลากรการศึกษา การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการนิเทศการศึกษา จากการทำงานดังกล่าว นับว่าท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษามาสู่การปฏิบัติจนเกิดผลประโยชน์ต่อวงการการศึกษาของชาติอย่างมากมา

บทบาททางการประถมศึกษาจากแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษามาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในบทบาทด้านต่าง ๆ ดังนี้

บทบาทด้านการกำหนดนโยบายการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้ความสำคัญในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษามาโดยตลอด เพราะท่านเชื่อว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันของคนในสังคมแล้ว จะทำให้ลดช่องว่างทางสังคมระหว่างคนในเมืองและคนในชนบท สร้างความเป็นธรรมให้แก่คนในสังคมมากขึ้น เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในรัฐบาลหม่อมหลวงเสนีย์ ปราโมช เมื่อ พ.ศ. 2518 ท่านจึงได้กำหนดนโยบายการศึกษา ดังนี้

รัฐบาลนี้จะจัดให้บุคคลมีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับการศึกษาอบรมตามความสามารถทางสติปัญญาและกำลังทางเศรษฐกิจ จะจัดทุนเล่าเรียนให้แก่ผู้ยากไร้แต่มีสติปัญญาและจะยกมาตรฐานการศึกษาทั้งของรัฐและของเอกชนให้สูงขึ้น และมีคุณภาพเท่าเทียมกัน

รัฐบาลนี้จะส่งเสริม ทั้ง แรงขยายการศึกษาภาคบังคับขั้นประถมศึกษาตอนปลาย และมีธยมศึกษาอย่างกว้างขวาง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากการกำหนดนโยบายการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษาของท่านมากำหนดเป็นนโยบายการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติ เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่คนในสังคม แต่นโยบายการศึกษาที่กำหนดขึ้นนี้ ยังไม่ได้มีการดำเนินงานตามนโยบายการศึกษาที่กำหนดไว้แต่อย่างใด รัฐบาลหม่อมหลวงเสนีย์ ปราโมช ต้องลาออกทั้งคณะเพราะไม่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา เมื่อนำนโยบายไปแถลงต่อรัฐสภา รัฐบาลนี้มีอายุปฏิบัติงานเพียง 1 เดือนเท่านั้น

บทบาทด้านการกำหนดนโยบายการศึกษา ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ อีกครั้งหนึ่ง คือท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชะนันท์ สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2520-2522) ท่านจึงมีโอกาสดำเนินการกำหนดนโยบายการศึกษาในครั้งนี้ว่า

... ในด้านการศึกษา รัฐบาลนี้จะส่งเสริมการศึกษาทุกระดับ และให้ประชาชนมีโอกาสเท่าเทียมกัน ในการได้รับการศึกษา จะพัฒนาการศึกษาทุกระดับให้ต่อเนื่องกัน และให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางทั่วถึงทุกท้องถิ่น และให้ประชาชนมีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาภาคบังคับมากยิ่งขึ้น จะสนับสนุนอาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการสำคัญ และให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย ในด้านคุณภาพของการเรียนการสอน จะปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นและพยายามให้มีคุณภาพทัดเทียมกันทั้งในเมืองและชนบท จะจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา รวมทั้งเยาวชนนอกโรงเรียนได้รับการฝึกฝนให้มีความรู้ มีคุณธรรม มีพละนามัยอันสมบูรณ์ มีระเบียบวินัย มีความรัก ความสามัคคีระหว่างชนในชาติ ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบ ต่อสังคมและประเทศชาติ ตลอดจนมีความเจริญเติบโตทั้งประเทศชาติที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต และมีความสำนึกในหน้าที่

และความรับผิดชอบตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข... (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากการกำหนดนโยบายการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ชัดเจนว่า
ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการ
ศึกษามากำหนดเป็นนโยบายทางการศึกษาเพื่อสร้างความเท่าเทียมกัน โดยให้มี
การขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางแก่อนุชฌาย์
ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา นำไปดำเนินงานอย่างจริงจัง
ต่อมาใน พ.ศ. 2522 ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้รับการแต่งตั้งให้
ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้กำหนดนโยบายการ
ศึกษา โดยเน้นการสร้างเสมอภาคทางการประถมศึกษาว่า

... จะเร่งขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางทั่วถึง และมุ่ง
ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นพิเศษ โดยสนับสนุน
การวางแผนการศึกษาระดับจังหวัดให้กว้างขวาง เพื่อให้
สามารถใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่อยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์มาก
ที่สุด... (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากการกำหนดนโยบายการศึกษาดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า
ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการ
ศึกษามากำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติได้อย่างเด่นชัด การกำหนดนโยบายการศึกษาทั้ง
2 สมัยดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้มีการขยายการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาในเขต
ชนบทห่างไกลมากยิ่งขึ้น

บทบาทด้านการวางแผนงาน

การวางแผนงานทางการศึกษาเพื่อสร้างเสมอภาคทางการศึกษา
ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 เมื่อท่าน
สำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาใหม่ ๆ ท่านได้รับมอบหมายให้วางแผน
ผลิตครูประถมศึกษาให้ทันต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 4 ปีเป็น 7 ปี
ท่านได้ร่วมงานกับนายวาเลนสกี ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนการศึกษา
จากประเทศเชคโกสโลวาเกีย ท่านได้เดินทางไปสำรวจข้อมูลโรงเรียนฝึกหัดครู

ทั่วประเทศ ใช้เวลานานกว่า 1 ปีจึงสามารถรวบรวมข้อมูลมาพิจารณาวางแผน เพื่อผลิตครูให้ทันต่อความต้องการของประเทศได้ โดยปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครู ให้มีการเร่งรัดการเรียนให้สำเร็จการศึกษาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เช่นหลักสูตร ประกาศนียบัตรครูประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 1 ปี สำหรับผู้ที่จบมาจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มาแล้ว หลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นต้น ใช้เวลาเรียน 2 ปี สำหรับผู้ที่จบจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และหลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง ใช้เวลาเรียน 2 ปี สำหรับผู้ที่จบมาจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือจบ ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นต้นมาแล้ว การจัดหลักสูตรดังกล่าว ทำให้มีการผลิตครูทันต่อความต้องการของประเทศ หลักสูตรนี้ใช้ในการผลิตครูอยู่เกือบ 20 ปี นับว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการวางแผนงานในครั้งนี้ ทำให้มีครูประถมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดี กระจายสอนในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ ทำให้การศึกษาภาคบังคับของประเทศมีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่คนในสังคมได้อีกทางหนึ่ง

บทบาทด้านการจัดงบประมาณ

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการเสนอของบประมาณจากต่างประเทศมาสนับสนุนการจัดการศึกษาของชาติ ท่านได้รับมอบหมาย ให้เป็นผู้แทนไทยไปเจรจาเรื่องเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษาจากธนาคารโลก เพื่อนำมาจัดตั้งสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันที่มีหน้าที่อบรมผู้บริหาร การศึกษาทั่วประเทศให้มีคุณภาพ ก่อนออกไปดำรงตำแหน่งในสายผู้บริหาร การจัดตั้งสถาบันพัฒนาผู้บริหารแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2522 ส่งผลทำให้ผู้บริหารได้รับการพัฒนาคุณภาพแล้วดำเนินงานพัฒนาการศึกษาอยู่ทั่วประเทศ ทำให้การบริหารงานทางการศึกษามีคุณภาพยิ่งขึ้น

บทบาทด้านการจัดงบประมาณเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาที่สำคัญของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ คือ การช่วยเหลือโรงเรียนเอกชนการกุศล ซึ่งเป็นโรงเรียนของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนที่สำนักพระราชวังเป็นผู้รับอนุญาตโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ โรงเรียนสอนเด็กพิการ และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน ท่านได้เสนอให้รัฐบาลเพิ่มการอุดหนุนเป็นเงินรายหัวนักเรียนจากเดิมร้อยละ 40 เพิ่มเป็นร้อยละ 60 ของค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียน

ภาครัฐและสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรม เช่น สื่อ อุปกรณ์ คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติข้อเสนอดังกล่าว เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2534 และกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการอนุหนุนและส่งเสริมโรงเรียน เอกชนการกุศล พ.ศ. 2535 ขึ้น นับว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการจัดงบประมาณดังกล่าว อันเป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาสให้ศึกษาเล่าเรียนโดยมีสื่อการเรียนการสอนที่พร้อมมูล เป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

บทบาทการจัดงบประมาณอีกด้านหนึ่ง คือ การเสนอให้รัฐบาลจัดตั้งกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันขึ้นเป็นการถาวร ในวงเงินสูงถึง 6,000 ล้านบาท เพื่อจะได้มีดอกผลเพียงพอไปช่วยจัดอาหารกลางวันให้แก่เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับที่ยากจนและขาดแคลนทั้งในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐและเอกชน รัฐบาลในสมัยนายอินทร์ ปันยารชุน เห็นชอบในหลักการ จึงเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ออกพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ. 2535 ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล ได้จัดสรรเงินทุนเพิ่มเติม 500 ล้านบาท และเป็นเงินงบค่าใช้จ่ายห้าสิบล้านบาท ตั้งแต่ปีการศึกษา 2536 เป็นต้นไป นับว่าการดำเนินงานของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าว ส่งผลให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับทุกคนได้มีอาหารกลางวันรับประทานทุกวัน ตลอดปีการศึกษา ซึ่งเป็นการสนับสนุนแนวคิดการสร้างเสมอภาคทางการศึกษาอีกทางหนึ่ง เพราะท่านเชื่อว่าเด็กจะเรียนได้ดีจะต้องมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

บทบาทด้านการพัฒนาบุคลากร บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้ง บทบาทด้านกรณีศึกษาการศึกษา และด้านอื่น ๆ ไม่ปรากฏเห็นเด่นชัด เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยครั้ง

บทบาททางการประถมศึกษาจากแนวคิดเอกภาพทางการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีการนำแนวคิดด้านเอกภาพทางการศึกษามาดำเนินงานในบทบาทต่าง ๆ ดังนี้

บทบาทด้านกำหนดนโยบายการศึกษา

การกำหนดนโยบายการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านเอกภาพทางการศึกษามาปฏิบัติคือ การกำหนดนโยบายการศึกษา ในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ สมัยที่ 2 (พ.ศ. 2522-2523) ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในระยะเวลาดังกล่าวในเวลาดังกล่าวกระทรวงศึกษาธิการกำลังมีปัญหาเรื่องครูประจำบาลขอแยกตัวเป็นอิสระ ดังนั้นรัฐบาลจึงกำหนดนโยบายการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวว่า

... ในด้านการศึกษา รัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศโดยใช้การศึกษาเป็นพื้นฐาน และจะเน้นการพัฒนาการศึกษาในชนบทเพื่อการอาชีพเป็นสำคัญ รัฐจะยึดหลักการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นพร้อมกับจะหามาตรการ เพื่อให้มีเอกภาพทั้งในด้านนโยบาย และการบริหารการศึกษาจะระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ และกระจายทรัพยากรทางการศึกษาไปยังท้องถิ่นโดยเฉพาะในชนบท เพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาค และให้คุณภาพของการศึกษาทัดเทียมกันโดยทั่วไป รวมทั้งจะสนับสนุนให้นำวิธีการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น...

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากการกำหนดนโยบายการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดด้านเอกภาพทางการศึกษามาใช้กำหนดนโยบายการศึกษา จะเห็นได้จากรัฐมีนโยบายจะหามาตรการเพื่อให้มีเอกภาพทั้งในด้านนโยบายและการบริหารการศึกษา จึงได้มีการเร่งรัดให้มีการสร้างเอกภาพทางการประถมศึกษาให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

บทบาทด้านการวางแผนงาน

ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2523 มีการเดินขบวนเรียกร้องของครูประจำบาลขององค์การบริหารสังกัดกระทรวงมหาดไทย ขอแยกตัวเป็นอิสระไปตั้งเป็นทบวงการศึกษาประจำบาล ทำให้ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดร. สืบปนนท์ เกตุทัต และดร. บุญสม มาร์ติน ได้มีการปรึกษาหารือหาแนวทางร่วม

กันในการวางแผนงานเพื่อนำการประถมศึกษากลับมายังกระทรวงศึกษาธิการเหมือนเดิม ต่อมารัฐบาลแต่งตั้ง ดร.ลิปพนนท์ เกตุทัต (ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) เป็นประธานคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการศึกษาประชาบาล ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นกำลังสำคัญในการให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานดังที่ประธานคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการศึกษาประชาบาล ได้กล่าวถึง ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ในการดำเนินวางแผนงานนำการประถมศึกษากลับมาสังกัดในกระทรวงศึกษาธิการว่า "...ท่านเป็นผู้ให้คำปรึกษาเสนอแนะแนวทางก่อนการออกกฎหมายเป็นผู้เสนอ..." ดังนั้นจึงนับได้ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นกำลังสำคัญในการวางแผนงานสร้างเอกภาพทางการประถมศึกษาเป็นอย่างมาก การดำเนินงานในครั้งนี่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็หมดวาระลงเสียก่อน รัฐบาลต่อมาในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จึงได้ดำเนินงานต่อ จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เป็นผลสำเร็จ ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในด้านการวางแผนงานเพื่อดำเนินงานต่อมาได้เป็นผลสำเร็จ

บทบาทด้านการจัดงบประมาณ

จากการศึกษาพบว่าศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เสนองบประมาณจากรัฐบาลเพื่อสนับสนุนการจัดประชุมครูประชาบาล ทั่วประเทศที่โรงแรมไทยไฮเต็ล กรุงเทพมหานคร ใน พ.ศ. 2523 เท่านั้น นอกนั้นไม่พบหลักฐานในการจัดงบประมาณช่วยเหลือการแก้ปัญหาครูประชาบาลแต่อย่างใด

บทบาทด้านการประสานงาน

การสร้างเอกภาพทางการประถมศึกษาในระหว่างปี พ.ศ. 2521 - 2523 ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทด้านการประสานงาน คือนำข้อเสนอของครูประชาบาล เสนอต่อคณะรัฐมนตรีและสภาการศึกษาแห่งชาติ ได้พิจารณาช่วยแก้ไขปัญหา ติดต่อกำความเข้าใจระหว่างรัฐบาลและครูประชาบาลที่เดินขบวนเรียกร้องขอแยกตัวเป็นอิสระไปตั้งทบวงการศึกษาประชาบาล ทำให้สถานการณ์คลี่คลายในทางที่ดีขึ้น และสามารถประสานงานจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เป็นผลสำเร็จ และโอนโรงเรียนประถม

ศึกษาจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทย และจากกรมสามัญศึกษา มาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ.2523 ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการประสานงาน จนการดำเนินงานสำเร็จเรียบร้อยตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยสามารถนำหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการประถมศึกษาส่วนใหญ่มารวมไว้ในหน่วยงานเดียวกันเป็นผลสำเร็จ รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ หมดวาระลง ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ก็พ้นภาระหน้าที่ของการเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้กลับไปปฏิบัติหน้าที่ในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอีกครั้งหนึ่ง บทบาทการแก้ปัญหาการศึกษาประชาบาลจึงสิ้นสุดลง ดังนั้น บทบาทด้านอื่น ๆ จึงไม่ปรากฏในการศึกษาค้างนี้

บทบาททางการประถมศึกษาจากแนวคิดการขยายโอกาสทางการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาของคนในประเทศ โดยมีความรู้ขั้นพื้นฐานถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาเป็นอย่างต่ำ แนวคิดนี้ท่านไม่ได้นำมาปฏิบัติในขั้นแรกแต่มีแนวคิดให้การสนับสนุน ในการจัดโครงการนำร่องขยายโอกาสการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี โดยมีการเปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา 119 โรงเรียนและมีบทบาทในการนิเทศการศึกษาเท่านั้น คือ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการประเมินผลโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ มีทำหน้าที่ประเมินผลการดำเนินงานโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ผลการประเมินเป็นที่น่าพอใจ ประชาชนเรียกร้องให้เปิดโรงเรียนขยายโอกาสเพิ่มขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

บทบาททางการประถมศึกษาจากแนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน

บทบาทด้านกำหนดนโยบายการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนมาสู่การปฏิบัติที่เด่นชัดมากที่สุด เพราะในช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ.2534-2535 ท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์จึงนำแนวคิดมากำหนดนโยบายการศึกษาดังนี้

...ปรับปรุงระบบการศึกษาให้สามารถพัฒนาศักยภาพมนุษย์รวมทั้งด้านจริยธรรมและคุณธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศโดยมีแนวทางดังนี้ เร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาในและนอกระบบ ให้กว้างขวางและทั่วถึง เพื่อยกระดับการศึกษาพื้นฐานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ รวมทั้งขยายการศึกษาปฐมวัยในชนบทเพิ่มขึ้น... (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากการกำหนดนโยบายดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีการนำแนวคิดการขยายโอกาสทางการศึกษาและการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน มาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัด คือ เร่งขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี โดยไม่บังคับ ให้มีการเปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ โดยเฉพาะในชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง เพื่อในการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการศึกษาเพื่อปวงชนอย่างแท้จริง

บทบาทด้านการวางแผนงาน

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้วางแผนงานจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนดังนี้

1. ยกเลิกโครงการนำร่องการศึกษาภาคบังคับ และจัดตั้งโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นแทน เพื่อเปิดโรงเรียนขยายโอกาสเพิ่มขึ้นในชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง
2. ติดต่อนายสุวรรณ จันทร์สม เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อหาแนวทางเปิดโรงเรียนขยายโอกาสปีละ 1,000 โรงเรียน
3. กำหนดมาตรการเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
4. เสนอหลักการขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เพื่อขอความเห็นชอบคณะรัฐมนตรีลงมติให้ความเห็นชอบ ให้กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดำเนินงานขยายโอกาสสู่ส่วนภูมิภาคในลักษณะการกระจายอย่างทั่วถึง ดังนี้

1. เห็นชอบให้กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ) ดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา (โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ) สู่ส่วนภูมิภาคในลักษณะของการกระจายอย่างทั่วถึงได้ โดยมีเงื่อนไขดังนี้

1.1 ให้เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่แล้ว และมีห้องเรียนเพียงพอโดยไม่ต้องจัดสร้างโรงเรียนชั้นใหม่ และไม่มีโรงเรียนที่เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษาตั้งอยู่แล้วในท้องที่นั้น

1.2 ให้จัดการเรียนการสอนได้ ในโรงเรียนที่มีบุคลากรผู้สอนเพียงพอ

1.3 ให้เปิดการเรียนการสอนได้ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน แต่ให้ตั้งงบประมาณอุดหนุนนักเรียนเป็นรายหัวให้ครอบคลุมค่าเล่าเรียนที่ไม่เก็บ และค่าแบบเรียนเพื่อให้ยืมเรียน ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดความแตกต่างระหว่างนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนในสังกัด กรมสามัญศึกษา

2. สำหรับงบประมาณดำเนินการตามข้อ 1 ให้กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับสำนักงานงบประมาณ รับผิดชอบพิจารณาในรายละเอียดร่วมกัน

3. ให้กระทรวงศึกษาธิการ

3.1 รับผิดชอบสังเกตของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวนโยบายไปดำเนินการ

3.2 เน้นการดำเนินงานในพื้นที่ชนบทยากจน และพื้นที่ที่มีประชากรประกอบอาชีพบริการพิเศษ เป็นจำนวนมากเป็นอันดับแรก

3.3 ดำเนินการให้ภาคเอกชน เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาในระบบมัธยมศึกษาให้มากยิ่งขึ้น โดยกระทรวงศึกษาธิการต้องควบคุมมาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อจะได้นำงบประมาณมาใช้ในพื้นที่ชนบทยากจนให้มากยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

เพื่อให้การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการได้รวดเร็วยิ่งขึ้นให้ทันต่อความต้องการของสังคม และเป็นแนวทางการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ให้กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายกำหนดมาตรการขยายโอกาสทางการศึกษา ดังนี้

1. ให้รับนักเรียนจบชั้น ป.6 เรียนต่อชั้น ม.1 ได้ร้อยละ 100 ใน ปีการศึกษา 2540 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาการศึกษาฯ ระยะที่ 8
2. ให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติขยายการ เปิดชั้นเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มเติมจากโครงการนำร่องฯ โดยให้เปิดในปีการศึกษา 2534 จำนวน 1,000 โรงเรียน ปีการศึกษา 2535 จำนวน 1,000 โรงเรียน ปีการศึกษา 2536 จำนวน 1,000 โรงเรียน และ ปีการศึกษา 2537 จำนวน 984 โรงเรียนรวมกับโครงการนำร่องฯ ซึ่งเปิดแล้ว 216 โรงเรียน เป็น 4,200 โรงเรียน
3. ให้กรมสามัญศึกษารับนักเรียนเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามแผนพัฒนาการศึกษาฯ ระยะที่ 7 ที่กำหนดไว้แล้ว
4. ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน รับนักเรียนตามแผน พัฒนาการศึกษาฯ ระยะที่ 7 ที่กำหนดไว้แล้ว และให้กรมศิลปากร กรมการ ฝึกหัดครู และกรมการศาสนา ร่วมรับผิดชอบการรับนักเรียนด้วย
5. ให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ขยายการรับนักเรียนมากขึ้น กว่าที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาฯ ระยะที่ 7 โดยให้ส่วนที่เหลือจากข้อ 2 ถึงข้อ 4 เป็นภาระหน้าที่ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน จากมาตรการดังกล่าว ทำให้ผลต่อการดำเนินงานได้ถูกเร่งรัดจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นการศึกษา เพื่อปวงชนมากยิ่งขึ้น

บทบาทด้านการจัดงบประมาณ

ศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทด้านการจัดงบประมาณ เพื่อสนับสนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเสนอของบ งบประมาณจากสำนักงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนดังนี้ (ตารางที่ 2)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 การสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กรม	งานประมาณ (ล้านบาท)		หมายเหตุ
	2534	2535	
1. สำนักงานปลัดกระทรวง	2.02	4.41	โครงการ
2. สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ	-	360.02	ขยาย โอกาส
3. กรมการศึกษานอกโรงเรียน	23.29	133.89	
4. กรมวิชาการ	9.65	13.77	
5. สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน	-	0.12	
6. กรมสามัญศึกษา	330.92	1,042.63	

(สำนักงานประมาณ, 2534)

การสนับสนุนด้านงบประมาณดังกล่าวทำให้การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานมีการดำเนินงานไปได้ด้วยดี แต่เพราะมีงบประมาณอยู่ในวงจำกัด ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ จึงต้องบริหารงานด้านงบประมาณให้ใช้ได้ประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด โดยอาศัยทรัพยากรจากโรงเรียนประถมศึกษาและระดมความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ ให้การสนับสนุนการดำเนินงานในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

บทบาทด้านการประสานงาน

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานดำเนินไปได้ด้วยดี ท่านได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ประสานงานกับคณะรัฐมนตรีเพื่อขอเสนอหลักการ โครงการขยายโอกาสการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อขอความเห็นชอบ
2. ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อขอความช่วยเหลือสนับสนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายการศึกษาให้แก่รัฐบาล
3. ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. ประสานงานกับสำนักงานงบประมาณเพื่อเสนอของบประมาณในการดำเนินงาน

ดังนั้นจากบทบาทด้านการประสานงานดังกล่าวของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ทำให้การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นอย่างดี

บทบาทด้านการพัฒนาบุคลากร

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคลากร เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพด้านการบริหารงานของผู้บริหารการศึกษาทั่วประเทศ โดยการจัดอบรมผู้บริหารก่อนจะเข้าสู่ตำแหน่งต่าง ๆ ที่สถาบันพัฒนาผู้บริหาร เพื่อสร้างความรู้ ทักษะ ทฤษฎีและเทคนิคในการบริหารงาน ทำให้มีผู้บริหารที่มีคุณภาพกระจายอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ

จัดประชุมอบรมสัมมนาแก่ผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถบริหารงานในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้ความสำคัญในการประชุมอบรมสัมมนาผู้บริหารเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากตารางสรุปการประชุมผู้บริหารทั่วประเทศ ซึ่งท่านเดินทางไปชี้แจงนโยบายเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้บริหารอย่างทั่วถึง

ตารางที่ 3 สรุปการชี้แจงนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแก่ผู้บริหารของกระทรวงศึกษาธิการทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

ลำดับที่	เขต/จังหวัด	ผู้เข้าร่วมรับฟังนโยบาย	สถานที่/วันเวลา	จำนวน
1	กทม.	ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของ กระทรวงศึกษาธิการ	ห้องประชุมตึกรัช- มิ่งคลาภิเชก 14 มี.ค.34 เวลา 16.30 น.	145 คน
2	9/ขอนแก่น	1.ผู้บริหารการศึกษา ทุกสังกัดในจังหวัด ขอนแก่น	30 มี.ค.34 ม.ขอนแก่น เวลา 1 ชั่วโมงเศษ	40 คน
3	7/พิษณุโลก	1.ผู้บริหารการศึกษา ในจังหวัดพิษณุโลก	1 เม.ย.34 ที่หอประชุมวิทยาลัย เวลา 1 ชั่วโมงเศษ	105 คน
4	7/กำแพงเพชร	1.ผู้บริหารการศึกษา ในจังหวัดกำแพงเพชร	18 เม.ย.34 ที่วิทยาลัยเทคนิค กำแพงเพชร	120 คน

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2534)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 สรุปการชี้แจงนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ แก่ผู้บริหารของกระทรวงศึกษาธิการในส่วนภูมิภาค

ลำดับที่	เขต/จังหวัด	ผู้เข้าร่วมรับฟังนโยบาย	สถานที่/วันเวลา	จำนวน
1	5/เพชรบุรี	ผู้บริหารการศึกษาใน กระทรวงศึกษาธิการ	ณ ห้องประชุมพริบ- พรี ศาลากลาง จังหวัดเพชรบุรี	95 คน
2	5/ประจวบคีรี- พันธ์	ผู้บริหารการศึกษาใน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	ณ โรงแรมหาดทอง อ. เมือง จ. ประจวบคีรีขันธ์	100 คน
3	3/ชุมพร	ผู้บริหารการศึกษาใน จังหวัดชุมพร	ณ ห้องเพชร โรงแรมจันทร์สม 11 พ.ค. 34 เวลา 19.30 น.	110 คน

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2534)

จากการดำเนินงานของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้บริหารกระทรวงอื่นในการปฏิบัติงาน ทราบขั้นตอนและวิธีปฏิบัติงานซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพในการบริหารงานทางการศึกษาได้อีกทางหนึ่ง การดำเนินงานในครั้งนี้เป็น การสนับสนุนแนวคิดของท่าน ในด้านความเสมอภาคทางการศึกษาและการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อป้องกัน และนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อวงการประถมศึกษาอย่างมากมาย

ส่วนการพัฒนาคุณภาพของครูผู้สอน ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีบทบาทสำคัญในการบริหารงานพัฒนาบุคลากร ดังนี้

1. มอบหมายให้กรมการฝึกหัดครู จัดฝึกอบรมครูผู้สอนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ทั้งครูที่สอนเฉพาะวิชาในชั้นประถมศึกษาและครูผู้สอนในชั้นมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส

ทางการศึกษา จำนวน 22 ศูนย์ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

2. มอบหมายให้กรมวิชาการ จัดฝึกอบรมศึกษานิเทศก์ เขต จังหวัด และอำเภอ เรื่องการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2515 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2535) การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน การพัฒนาเทคนิคและกระบวนการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล เพื่อนำไปถ่ายทอดแก่ครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาสได้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

3. นอกจากนั้นท่านได้มอบหมายให้สำนักงานปลัดกระทรวงฯ จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของกรมที่รับผิดชอบการขยายโอกาสทางการศึกษาในส่วนภูมิภาค ในการจัดทำแผนที่ตั้งสถานศึกษาที่เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษา (School Mapping) ของทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อให้การเปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในทุกจังหวัดมีความเหมาะสมกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการลดความสูญเปล่าทางการศึกษาด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

การพัฒนาคุณภาพของบุคลากร ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ จัดทำในลักษณะการประชุมสัมมนา ฝึกอบรม โดยใช้บุคลากรจากกรมการฝึกหัดครู กรมวิชาการ ศึกษาฯ เป็นตัวกลางเชื่อมโยงไปสู่ผู้ปฏิบัติคือครูในโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษา ทำให้บุคลากรให้สายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้พัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานทางการศึกษาอีกวิธีหนึ่งด้วย

บทบาทด้านการพัฒนาบุคลากรของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ อีกด้านหนึ่ง คือ การจัดสวัสดิการแก่ข้าราชการครู กล่าวคือ เสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. 2533 ในส่วนที่เกี่ยวกับเงินเดือนครู โดยเสนอให้แก้ไขระเบียบดังกล่าวเป็นพิเศษแยกจากบัญชีเงินเดือนข้าราชการทั่วไป ทั้งนี้เพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ข้าราชการครู ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

จากบทบาทด้านการพัฒนาบุคลากรของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์นี้ ทำให้บุคลากรทางการศึกษาได้พัฒนาศักยภาพของตน ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้นด้วย เป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาอีกทางหนึ่ง อาจจะกล่าวได้ว่าท่านให้ความสนใจติดตามแก้ไขปัญหาด้านความเสมอภาคทางการศึกษามาโดยตลอด

บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้ความสำคัญแก่คุณภาพการศึกษา มาก ท่านกล่าวอยู่เสมอว่า ในการจัดการศึกษานั้น เราจะต้องให้ความสำคัญแก่คุณภาพการศึกษา นักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนดี จะเกิดจากการเรียนของนักเรียนเอง (ก่ สวัสดิ์พาณิชย์, 2535) คุณภาพการศึกษาตามความคิดเห็นของท่านแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. คุณภาพทางร่างกายของเด็กนักเรียน กล่าวคือ นักเรียนจะต้องมีสุขภาพอนามัยที่ดี เจริญเติบโตตามวัยโรงเรียนจะต้องเสริมสร้างนิสัยให้ได้ออกกำลังกาย และได้พักผ่อน ตลอดจนได้บริโภคอาหารที่ดี เพื่อส่งเสริมสุขภาพทางร่างกายของนักเรียน
2. คุณภาพในทางจิตใจของนักเรียน ด้านความประพฤติและคุณธรรม ซึ่งต้องให้ความเอาใจใส่เป็นพิเศษ
3. คุณภาพด้านสติปัญญา คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งต้องเอาใจใส่เช่นเดียวกัน

บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับประถมศึกษา ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์นี้ ส่วนใหญ่จะเน้นด้านการสร้างควมเสมอภาคทางการศึกษา ดังเช่น โครงการปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้ได้มาตรฐาน โดยการช่วยเหลือขององค์การยูนิเซฟ จัดทำโครงการใน พ.ศ. 2514 สามารถปรับปรุงโรงเรียนให้มีคุณภาพดีขึ้นในเขตการศึกษา 3-4 จำนวน 28 โรงเรียน และเขตการศึกษา 5-7 จำนวน 28 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2517)

ในปี พ.ศ. 2515 จัดโครงการสำรวจภาวะขาดแคลนแบบเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษา ทำให้ทราบข้อมูลด้านการขาดแคลนแบบเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้หมดสิ้นไป และจัดโครงการประเมินมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา โดยแบ่งงานออกเป็น 4 งานคือ งานสร้างเครื่องมือสำหรับกำหนดและควบคุมมาตรฐานการศึกษา งานประเมินโรงเรียนเพื่อเก็บข้อมูล งานวิเคราะห์และแปลข้อมูล และงานใช้ผลการประเมินการจัดทำโครงการดังกล่าวส่งผลให้โรงเรียนประถมศึกษาพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้ดียิ่งขึ้น

บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่โดดเด่นที่สุดคือ การสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่กระจายอยู่ตาม

ภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ท่านมีบทบาทดังนี้

1. สนับสนุนสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดซื้ออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ให้แก่วิทยาลัยครูที่ใช้เป็นศูนย์อบรมครูโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 22 ศูนย์ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ

2. มอบหมายให้กรมวิชาการ จัดทำคู่มือพัฒนาหลักสูตรตรงความต้องการของท้องถิ่น และฝึกอบรมแก่ศึกษานิเทศก์ เพื่อนำไปถ่ายทอดแก่ครูในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

3. มอบหมายให้กรมวิชาการ จัดพิมพ์เอกสารหลักสูตร ประกอบด้วย หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น คู่มือประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เอกสารเหล่านี้จัดส่งให้แก่โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา และสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น

4. มอบหมายให้กรมวิชาการ ศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการศึกษา เพื่อเพิ่มคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

5. สนับสนุนผลักดันให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติกองทุนโครงการอาหารกลางวัน เป็นวงเงินสูงถึง 6,000 ล้านบาท ซึ่งดอกผลจากกองทุนนี้ จัดสรรไปช่วยเหลือโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนประถมศึกษาของภาครัฐและเอกชนทั่วประเทศ ซึ่งเป็นหลักประกันได้ว่า เด็กในโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทห่างไกล และยากจน จะได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการครบทุกคนตลอดปีการศึกษา (สมชัย วุฒิปรีชา และคณะ, 2536)

6. สนับสนุนให้โรงเรียนจัดโครงการอบรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน เพื่อฝึกอบรมเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีความประพฤติดี มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ และรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การจัดโครงการนี้ให้ขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนา และองค์กรที่เกี่ยวข้องมีบทบาทควบคู่กันไปด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2536)

งานสำคัญของท่านเกี่ยวกับหลักสูตร คือ ท่านเป็นประธานคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 สมรรถภาพทางการเรียนรู้โดยใช้เกณฑ์วัดสมรรถภาพของกรมวิชาการ

สมรรถภาพด้าน	ระดับ
ภาษาไทย	ดี
พัฒนาสังคม	ดี
คุณลักษณะทั่วไป	พอใช้
พัฒนาสุขภาพ	พอใช้
คณิตศาสตร์	ปรับปรุง

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2538)

จากตารางที่ 6 สมรรถภาพด้านภาษาไทยและพัฒนาสังคมของนักเรียนอยู่ในระดับดี สมรรถภาพด้านคุณลักษณะทั่วไปและพัฒนาสุขภาพ อยู่ในระดับพอใช้ คณิตศาสตร์ อยู่ในระดับจะต้องปรับปรุง

คุณภาพการศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2536 เป็นความสำเร็จส่วนหนึ่งของการขยายโอกาสทางการศึกษา ถึงแม้ท่านศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ จะไม่ได้มีโอกาสได้เห็นผลงานที่สำเร็จชิ้นแรกนี้ เพราะท่านถึงแก่อนิจกรรม เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2536 แต่ทุกคนในวงการศึกษาก็ตระหนักดีว่าผลงานที่ท่านได้กระทำไว้ เป็นประโยชน์แก่คนไทยและวงการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง

บทบาทด้านการนิเทศการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เห็นความสำคัญของการนิเทศการศึกษาเป็นอย่างมากควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ท่านส่งเสริมและสนับสนุนศึกษานิเทศก์ ผู้ทำการนิเทศการศึกษามาโดยตลอด ท่านได้ให้ข้อคิดแก่ศึกษานิเทศก์ไปจัดทำเป็นเอกสารสำหรับการประชุมสัมมนาศึกษานิเทศก์ทั่วประเทศ พ.ศ. 2534 มีข้อความว่า

1. ความรู้เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษายังไม่มีอะไรมากนัก หนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังมีน้อยมาก

2. เทคนิคการนิเทศเป็นเรื่องที่ศึกษานิเทศก์ จะต้องแสวงหาและอบรมให้บุคลากรหลักของโรงเรียนสามารถนิเทศภายในได้ ศึกษานิเทศก์ต้องกระตุ้นให้โรงเรียนไม่หยุดนิ่ง ให้ครูทำงานดีขึ้นตลอดเวลา ถ้าโรงเรียนหยุดนิ่งก็มีแต่เสื่อมลง ศึกษานิเทศก์ต้องติดตามงานและทำงานร่วมกับครู
3. การนิเทศภายในเป็นเรื่องดี การที่ศึกษานิเทศก์จากภายนอกไปทำให้เกิดการนิเทศภายในนั้นถูกต้อง เพราะคนที่อยู่ภายในโรงเรียนเท่านั้นที่จะรู้จุดอ่อนจุดแข็งของงานเป็นอย่างดี
4. ศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง เขต จังหวัด จะต้องนิเทศเยี่ยมโรงเรียนช่วยทำอะไรหลาย ๆ อย่างที่ทำให้การเรียนการสอนดีขึ้น โรงเรียนดีขึ้น แต่ที่เรานึกไม่ถึงคือ การทำให้โรงเรียนเกิดความภาคภูมิใจ เชื่อมมั่นในการทำงานของเขามากขึ้น การที่มีคนเอาใจใส่ทำให้คนทำงานได้ดีขึ้น แต่การเอาใจใส่ต้องมีความจริงใจไม่ใช่หลอกลวง
5. การทำให้ครูศรัทธา ศึกษานิเทศก์ก็ควรจะมีหลัก ดังนี้
 - (1) มีความปรารถนาดีต่อครู ทำงานทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือครู
 - (2) ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ
 - (3) ขยันไม่หยุดนิ่ง ช่วยโรงเรียน ช่วยให้ผู้บังคับบัญชา
6. ศึกษานิเทศก์ควรมีความก้าวหน้าแบบหน้ากระดาน ถ้าศึกษานิเทศก์มี 100 คน ควรเป็นระดับ 8 ได้ทั้ง 100 คน

บทบาทในด้านการนิเทศการศึกษาของท่านอีกด้านหนึ่งที่สำคัญมาก คือ การไปตรวจเยี่ยมในโรงเรียนประถมศึกษาที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ทำให้ท่านได้ทราบข้อมูลด้านสภาพโรงเรียน การจัดการกระบวนการเรียนการสอน ปัญหาในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาพิจารณาหาแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้นให้หมดสิ้นไป ดังที่ท่านได้กล่าวถึงการไปตรวจเยี่ยมโรงเรียนต่าง ๆ ว่า

...จากการที่ได้ไปตรวจโรงเรียนต่างๆ เรื่องที่เห็นมากคือ โรงเรียนขาดเอกสาร หนังสือ คู่มือ สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ แต่กรณีเอกสารหลักสูตรนั้น เป็นเรื่องที่กำลังยากทางกรมวิชาการ ก็พิมพ์ออกเผยแพร่อยู่แล้ว แต่โรงเรียนที่มีอยู่อย่างน้อย 2,000 โรงเรียนประถม 30,000

กว่าโรงแจกให้โรงละ 1 เล่ม ก็ยังไม่พอ ควรคิดวิธีใหม่ว่าทำอย่างไร จะพิมพ์ขายให้โรงเรียนซื้อในราคาถูก เพราะมีเอกสารหลักสูตรจำเป็น ต้องใช้จำนวนมากที่เป็นห่วงคือ โรงเรียนในเมืองมักจะได้รับการครบ แต่โรงเรียนบ้านนอกกลับไม่ได้เป็นเรื่องที่เดือดร้อนใจมาก ที่ว่าจะพิมพ์ออกขายนั้น คิดว่าโรงเรียนเล็กที่อยู่ไกลมากน่าจะดีฟรี ไม่ใช่อย่างขณะนี้โรงเรียนดี และโรงเรียนทดลองหลักสูตรกลับได้รับมากกว่าเสียอีก... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2535)

จากการนิเทศตรวจเยี่ยมของท่าน แสดงให้เห็นว่าท่านได้เข้าไปช่วยพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้ ไม่ว่าจะ เป็นด้านวิชาการหรือด้านอื่น ๆ ท่านก็ให้ความสำคัญและเอาใจใส่ตลอดเวลา ดังที่ท่านกล่าวถึงประสบการณ์การไปตรวจเยี่ยมโรงเรียน ในชนบทอีกครั้งหนึ่งว่า

... เรื่องที่เดือดร้อนใจมากคือ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเริ่มจากถนนในโรงเรียน ตั้งใจจะให้ราดยางเทคอนกรีตแต่ไม่มีงบฯ ให้ จึงอยากให้ทำเครื่องปั้นอิฐบล็อกใช้เองแต่ละโรงเรียน แต่ยังสงสัยว่าจะทำได้หรือไม่ และราคาจะถูกสักเท่าไร กำลังจะถามโกวิท (อธิบดีกรมสามัญศึกษา) ว่าจะลองเริ่มในโรงเรียนสักแห่ง เพราะไปดูบล็อกมาที่พุทธมณฑล เห็นว่าไม่แตกง่าย หากจะนำมาปรับทำเองให้เด็กปั้นออกมาแล้วนำไปปูพื้น จะทำให้โรงเรียนสะอาดและเรียบร้อยขึ้น อีกเรื่องที่เดือดร้อนใจก็คือ เด็กไม่มีสนามกีฬาหรือสนามออกกำลังกายอย่างเพียงพอ จะให้สร้างโรงยิมก็แพง คนอื่นอาจจะหาว่าฟุ่มเฟือย แต่ไม่ใช่เพียงต้องการให้เด็กมีความเจริญเติบโตทางร่างกาย ให้มีสปิริต อบรมนิสัย ให้มีน้ำใจอันดีจึงต้องพึ่งพากีฬา แต่สิ่งที่น่าชื่นใจคือ โรงเรียนแทบทุกแห่งพยายามปลูกไม้ดอกไม้ประดับเห็นแล้วก้าวหน้ามากทั้งโรงเรียนประถมและมัธยม... (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2535)

จากคำกล่าวของท่าน แสดงถึงความห่วงใยเอาใจใส่ต่อการพัฒนาโรงเรียนในชนบทเป็นอย่างมาก และทำทุกวิถีทางเพื่อให้โรงเรียนในชนบทพึ่งตนเองได้

บทบาทการนิเทศการศึกษาที่สำคัญ คือ พ.ศ. 2534 ได้ไปตรวจเยี่ยมโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 47 แห่ง ที่กระจายอยู่ตามเขตการศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) ทำให้ทราบผลการดำเนินงานของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาว่าก้าวหน้าไปมากน้อยเพียงใด ควรสนับสนุนส่งเสริมและแก้ไข้ปัญหาในด้านใดบ้าง อีกทั้งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูชนบทห่างไกลได้เป็นอย่างมาก

บทบาทด้านการนิเทศการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ที่แสดงออกมาให้เห็น เป็นการสนับสนุนแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษา และการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนของท่านให้เกิดประโยชน์แก่เด็กในวัยประถมศึกษา ให้ได้รับบริการทางการศึกษาที่ดีอย่างทั่วถึง

นับว่าท่านศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ต่อวงการประถมศึกษาเป็นอย่างมาก บทบาทของท่านที่นำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ผลงานทางการศึกษาที่ท่านได้สร้างสรรค์ให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ยังมีอีกมากมาย ล้วนมีคุณค่าควรแก่การยกย่องสรรเสริญว่าเป็น "คนดีศรีสังคม" ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษาและบุคคลที่ทำให้คุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง

ผลการดำเนินตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2534-2536 เป็นที่น่าพอใจ มีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม และกระจายไปสู่ชนบทอย่างทั่วถึง ดังตารางสรุปจำนวนโรงเรียน จำนวนนักเรียนของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 จำนวนโรงเรียนและนักเรียน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พ.ศ. 2533-2536

ปีการศึกษาโรงเรียน	จำนวน		จำนวนนักเรียน			รวมนักเรียน
	รวม	รวม	รวมนักเรียน			
			ม.1	ม.2	ม.3	
2533	119	19	3,344	-	-	3,344
2534	1,244	1,363	53,101	3,344	3,146	56,445
2535	1,300	2,663	91,928	47,984	45,801	143,058
2536	822	3,485	119,055	85,856	81,801	250,712

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536)

จากตารางที่ 7 แสดงให้เห็นว่าได้มีการเปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษามากขึ้น สมดังเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มุ่งหวังไว้ นับว่าท่านได้นำแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาขึ้นพื้นฐานมาปฏิบัติจนสำเร็จในเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี

บทบาททางการประถมศึกษาจากแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาลดชีวิตมาก เพราะถือว่าการศึกษาต่อเนื่องตลอดเวลา ทำให้คนได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนั้นท่านจึงนำแนวคิดมาสู่การปฏิบัติในรูปของการส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน ถึงแม้จะไม่ได้มีบทบาททางด้านการศึกษาโดยตรง ก็มีผลต่อเนื่องมาถึงการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาด้วย ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดการศึกษาลดชีวิตมาดำเนินงานในบทบาทต่าง ๆ ดังนี้

บทบาทด้านนโยบายการศึกษา

นโยบายการศึกษาตลอดชีวิต ปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ในแนวนโยบายการศึกษา ได้กำหนดไว้ว่าจัดระบบเครือข่าย การเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง ตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 นี้ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการจัดทำเป็นอย่างยิ่ง คือท่านเป็นที่ปรึกษาในคณะกรรมการ อำนวยการโครงการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 เป็นรอง ประธานอนุกรรมการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 และ ประธานอนุกรรมการดำเนินการด้านโครงสร้างระบบการศึกษา และเครือข่าย การเรียนรู้ จึงกล่าวได้ว่าท่านมีส่วนร่วมทำ ดำเนินการ และให้คำปรึกษาทุกชั้น ตอน ท่านจึงได้นำแนวคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิตมาบรรจุไว้ในแนวนโยบายของ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านการศึกษา ต่อไป

บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นนักศึกษาที่รักการอ่านเป็น ชีวิตจิตใจ ท่านเป็นอนุกรรมการที่ปรึกษาโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือ แห่งชาติ เพื่อช่วยเร่งรัดให้มีการลดอัตราการไม่รู้หนังสือของคนในชาติ ท่าน พยายามทำให้คนทั่วไปประหลัดเสมอว่า การไม่รู้หนังสือเป็นปัญหาของประชาชนชาว ไทยทุกคน ต้องรับผิดชอบร่วมกัน และถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือส่ง เสริมซึ่งกันและกันให้คนอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ท่านยังได้ชี้แนะให้ครูโรง เรียนประถมศึกษาและนักเรียนระดับประถมศึกษาเป็นผู้สอน เนื่องจากครูและ นักเรียนมีจำนวนรวมกันก็เป็นล้าน การดำเนินโครงการจะได้เร็วขึ้น ผลการดำเนินโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือ ช่วยลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือของคนในชาติ ลงเป็นจำนวนหลายแสนคน และสิ่งสำคัญคือการส่งเสริมความร่วมมือช่วยเหลือ กันของคนในชาติเป็นจำนวนมาก จึงนับว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์ พาณิชย์ เป็นผู้ที่ก่อประโยชน์ต่อโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้แห่งชาติอย่างแท้จริง

บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอีกด้านหนึ่ง คือ การจัดตั้งอุทยาน การศึกษา ใน พ.ศ. 2535 วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งอุทยานการศึกษา มีดังนี้

1. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการศึกษาหาความรู้ในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนและประชาชน
2. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ทุนการศึกษา การวิจัยค้นหารูปแบบเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาของชาติ
3. เพื่อเป็นการจัดสภาพ อนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ร่มรื่น สงบ เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและประชาชนที่เข้ามาใช้บริการหรือพักผ่อนหย่อนใจ
4. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนและประชาชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้ามาศึกษาหาความรู้ในแหล่งวิทยาการ ซึ่งเรียกว่า อุทยานการศึกษา

การจัดอุทยานการศึกษาเป็นแหล่งความรู้ตลอดชีวิตอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้จัดตั้งไว้เพื่อพัฒนาคุณภาพเยาวชนให้ได้ศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต อุทยานการศึกษาที่จัดตั้งให้ครั้งนี้ ตั้งอยู่ ณ บริเวณวัดไร่ขิงอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

งานพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่สำคัญ คือ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายวิชาการของการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน "เฉลิมราชกุมารี" เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเจริญพระชนมายุ 36 พรรษา ในปี พ.ศ. 2534 ท่านมีแนวคิดในการพัฒนาห้องสมุดแนวใหม่ ทำห้องสมุดประชาชนเพื่อประชาชน สามารถให้ความรู้แก่คนที่เข้ามาใช้บริการได้ทุกส่วน ไม่ว่าจะในอาคารหรือนอกอาคาร ให้จัดในลักษณะอุทยานการศึกษา ในบริเวณรอบ ๆ ห้องสมุดจัดในลักษณะให้คนเข้ามาพักผ่อน และได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย ท่านให้แนวทางในการจัดกิจกรรมภายในห้องสมุดว่า ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่มีชีวิตชีวา มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งผู้ปฏิบัติงานได้นำแนวคิดของท่านมาใช้ในการดำเนินงานจัดห้องสมุดได้เป็นอย่างดี และเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนที่มีบรรยากาศดีเป็นอย่างยิ่ง

การนิเทศการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการนิเทศเป็นอย่างดี เพราะจะได้เป็นการประเมินผลการทำงานและจัดปรับปรุงแก้ไขปัญหาให้การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ท่านได้เดินทางไปตรวจ

เยี่ยมพื้นที่ดำเนินการโครงการรณรงค์เพื่อรู้หนังสือแห่งชาติ และให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดแก่ผู้ดำเนินการ ท่านให้กำลังใจและเสริมแรงผู้สอนอยู่เป็นประจำ การดำเนินงานต่าง ๆ จึงสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

จะเห็นได้ว่าบทบาททางการศึกษานอกโรงเรียนของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ วัลดีพาณิชย์ มีส่วนส่งเสริมให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับได้เรียนรู้ขั้นพื้นฐาน อันเป็นประสบการณ์เบื้องต้นของการศึกษาตลอดชีวิต นับว่าท่านได้สร้างรากฐานที่ดีต่อการศึกษาค้นคว้าของเยาวชนของชาติ ให้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา และรู้จักสะสมความรู้ที่ละเล็กละน้อยจนประกอบเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ โดยใช้ห้องสมุดสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ และเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเยาวชนของชาติให้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

บทบาทด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ วัลดีพาณิชย์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก ท่านมีบทบาทในการพัฒนางานการศึกษาด้านต่าง ๆ มากมาย ผลงานของท่านล้วนมีคุณค่า สมควรนำมากล่าวสรรเสริญแก่คนทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง ผลงานด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากบทบาทที่กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยังได้ค้นพบบทบาททางการศึกษาของท่าน ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ได้แก่ บทบาทด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บทบาทด้านการพัฒนาการศึกษาเพื่ออาชีพ และบทบาทด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

บทบาทด้านการอ่าน

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ วัลดีพาณิชย์ เป็นผู้ที่มีนิสัยรักการอ่านมาตั้งแต่ท่านยังอยู่ในวัยเด็ก ท่านอ่านและท่านก็แนะนำให้คนอื่นเห็นความสำคัญของการอ่าน นอกจากท่านเป็นนักอ่านแล้วท่านยังเป็น เป็นนักเขียนอีกด้วย ผลงานการเขียนของท่านมีทั้งที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่ม หนังสือวิชาการทั้งเขียนและแปล บทความ สารคดี จนถึง การเขียนเรื่องสั้นลงในตัวคุณ งานเพื่อการรู้หนังสือจึงอยู่ในใจของท่านเสมอมา (สมชัย วุทธิปรีชา, 2536) เมื่อกรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการรณรงค์เพื่อ

การรู้หนังสือแห่งชาติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 5 เพื่อช่วยเร่งรัดให้มีการเรียนรู้หนังสือของชนในชาตินั้น ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ ก็ได้ร่วมงานอย่างใกล้ชิดในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านเป็นอนุกรรมการโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ ให้ส่งเสริมการอ่านเพื่อป้องกันการลืมนหนังสือ

พ.ศ. 2534 ท่านเป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายวิชาการ ของห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทรงเจริญพระชนมายุได้ 36 พรรษา ท่านมีแนวคิดจะทำให้เป็นห้องสมุดแนวใหม่ ให้จัดในลักษณะอุทยานการศึกษา ให้คนเข้ามาพักผ่อนได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไปด้วย และภายในห้องสมุดควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่มีชีวิตชีวา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนเข้ามาอ่านหนังสือ

งานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศเป็นอย่างมากอีกงานหนึ่ง คือเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งสนใจด้านการผลิตและการใช้หนังสือ ตั้งแต่พุทธศักราช 2530 เป็นต้นมา คณะกรรมการชุดนี้เป็นคณะกรรมการที่ประกอบด้วยบุคคลที่มาจากภาครัฐและภาคเอกชน มีหน้าที่โดยสรุป คือ ส่งเสริมการผลิตหนังสือและการใช้หนังสือ เพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ งานหลักของคณะกรรมการชุดนี้คือ กำหนดนโยบายและแนวทาง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการผลิตและการเผยแพร่หนังสือ ตลอดจนการสร้างเสริมนิสัยรักการอ่าน รวมทั้งให้ความเห็นและคำปรึกษาในการดำเนินงานด้านพัฒนาหนังสือแห่งชาติ

เนื่องจากศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์เห็นความสำคัญของการอ่านมากท่านมีความคิดที่จะตั้งมูลนิธิเพื่อส่งเสริมการอ่านขึ้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการอ่านสำหรับตนเองของเยาวชน และประชาชน
2. เพื่อส่งเสริมให้เยาวชน และประชาชนรักการอ่าน
3. เพื่อส่งเสริมให้เยาวชน และประชาชน เข้าใจและมีความสามารถในการอ่านหนังสือแบบต่างๆ
4. เพื่อร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์คล้ายกัน (สมัชชา วุฒิปรีชา และคณะ, 2536)

มูลนิธิส่งเสริมการอ่านจัดตั้งในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 โดยใช้ชื่อว่า มูลนิธิศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ เพื่อส่งเสริมการอ่าน ตั้งอยู่ที่กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการอ่านทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ท่านมีแนวคิดด้านการอ่านว่าเป็นการพัฒนาทักษะของแต่ละบุคคลให้ได้พัฒนาตนเองในด้านการเล่าเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตทุกด้าน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้นำมาปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่คนในสังคมอย่างมาก การที่ประเทศมีพลเมืองที่รักการอ่านจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้นจึงเป็นที่เชื่อแน่ว่าการอ่านเป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ต้องจัดแก่เด็กในวัยประถมศึกษา เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน สามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี

บทบาทด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ นอกจากเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและมีผลงานด้านการศึกษาดังปรากฏแล้วนั้น ท่านยังเป็นผู้รักและห่วงแหนธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการอนุรักษ์ธรรมชาติที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนออกมาในรูปวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของไทย จึงได้กำหนดให้มีการปล่อยปลาเนื่องในวาระดิถีขึ้นปีใหม่ของไทย คือ วันสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันที่ผู้คนจะต้องทำจิตใจให้ผ่องใส ทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง โดยการปล่อยนกปล่อยปลา นอกจากนี้ท่านยังได้กำหนดให้มีกิจกรรมปล่อยปลาเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 54 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวันที่ 12 สิงหาคม 2535 โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ อาทิ กรมอาชีวศึกษากรมการฝึกหัดครู และสถานศึกษาในเขตการศึกษา 10 เข้าร่วมกิจกรรมปล่อยปลา ผลจากการดำเนินงานกิจกรรมของท่านดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2535 สามารถปล่อยปลาได้ 10,035,646 ตัว (สมชัย วุฒิปรีชา และคณะ, 2536)

การปล่อยปลาดังกล่าวข้างต้น เป็นกิจกรรมฟื้นฟูแหล่งน้ำเสียในระยะสั้น ทำให้แหล่งน้ำกลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว พร้อมจะเป็นแหล่งธรรมชาติที่สวยงามดั้งเดิม ท่านจึงเห็นชอบให้บรรจุกิจกรรมการปลูกยังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์แหล่งน้ำและสภาพแวดล้อมให้กับเด็กและเยาวชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นเข้าไว้ในโครงการคืนชีวิตให้แก่แม่น้ำชี ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแม่น้ำดังกล่าวได้

ผลกระทบจากโรงงานทำไม้อัด ปล่อยน้ำเสียจากโรงงานลงแม่น้ำชี ทำให้แม่น้ำเน่าเสียแม่น้ำชีนี้ไหลผ่าน 17 อำเภอ ของ 5 จังหวัด ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในแหล่งนั้น ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่นักเรียนและผู้ปกครอง จึงเป็นเรื่องที่สำคัญจะต้องดำเนินการ และจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ในแหล่งแม่น้ำอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย นับว่าท่านเป็นผู้มองการณ์ไกลว่า การป้องกันการเสียหายที่จะเกิดขึ้น ย่อมใช้เงินทุนน้อยกว่าค่าใช้จ่ายเมื่อความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว และท่านยังเป็นผู้สร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแก่คนทั่วไป ให้รู้จักรักและหวงแหนธรรมชาติควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าที่ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ฝากไว้ก่อนนุชนรุ่นหลังได้ดำเนินงานต่อไป

บทบาทการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้ให้ความสำคัญต่อนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษา ควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ท่านมีความเห็นว่าการพัฒนาประเทศที่กำลังจะก้าวไปสู่สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ตามลำดับ ทำให้ความต้องการด้านกำลังคนที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานจะต้องเป็นผู้มีการศึกษา มีฝีมือที่มีคุณภาพสูงขึ้น การพัฒนาแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะประเทศชาติในสังคมอุตสาหกรรมจะเจริญก้าวหน้าไปไม่ได้ถ้าปราศจากแรงงานที่มีฝีมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเพื่อเป็นการรองรับ ผู้ที่สำคัญชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ให้สามารถออกสู่ตลาดแรงงานอย่างมีคุณภาพ

ดังนั้น เมื่อท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2534 จึงดำเนินงานจัดตั้ง "วิทยาลัยการอาชีพ" ขึ้น โดยมอบหมายให้กรมอาชีวศึกษา จัดทำโครงการวิทยาการอาชีพและนำเสนอไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยมีเป้าหมายที่จะจัดตั้งวิทยาลัยการอาชีพ ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่จำนวน 60 แห่งทั่วประเทศ เปิดสอนหลายสาขาวิชาชีพ หลักสูตรจัดตามความต้องการของท้องถิ่น วิทยาลัยการอาชีพได้เริ่มดำเนินการแล้ว 10 แห่ง และจะดำเนินการเปิดขยายเพิ่มต่อไปเรื่อย ๆ จนครบตามเป้าหมาย จึงนับว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้สร้างสรรค์สถาบันการศึกษาด้านอาชีพที่มีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อ

การพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าทันสมัย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ท่านเปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาชั้น ท่านได้คิดการณ์ไว้ล่วงหน้า สำหรับเด็กเหล่านั้นให้ได้ศึกษาแล้วเรียนต่อไปในชั้นสูงขึ้น เป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้เท่าเทียมกัน และสร้างงานอาชีพแก่คนชนบทอีกด้วย

จากบทบาทการประถมศึกษาและบทบาทด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ที่ท่านศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาการศึกษาในระดับประถมศึกษาให้เจริญก้าวหน้า ล้วนมาจากแนวคิดที่ท่านได้สร้างสรรค์ไว้ และพยายามนำแนวคิดนั้นมาดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษาย่างแท้จริง

บทบาทด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

บทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นบทบาทที่สำคัญที่โดดเด่น กล่าวคือ เมื่อมีการจัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522 ท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ท่านจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมของชาติอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีสถานการณ์ทางการเมืองซึ่งมีผลทำให้งานราชการสะดุดหยุดลงเป็นบางครั้งบางคราว แต่ความสนใจด้านวัฒนธรรมของท่านมิได้สะดุดหยุดลงไปด้วย ท่านจึงดำรงตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติติดต่อกันมาตั้งแต่ท่านหมดวาระการเป็นประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จนท่านถึงแก่อนิจกรรมใน พ.ศ. 2536 ผลงานสำคัญของท่านได้แก่ จัดแนวนโยบายในการดำเนินงานวัฒนธรรมจัดกิจกรรมและโครงการให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม จัดประชุมสัมมนาเปิดเวทีให้ผู้รู้และผู้มีประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมทั้ง 4 ภาคได้แสดงความคิดเห็นจัดประชุมระดมแนวความคิดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม ระหว่างคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ นักวิจัยและภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งนับได้ว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คู่กับชาติไทยสืบไป นอกจากนี้ท่านยังได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมแก่สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติและกรมศิลปากร ดำเนินการจัดกิจกรรมอนุรักษ์มรดกไทย และ

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในวโรกาสทรง
เจริญพระชนมายุ 36 พรรษา จัดงานพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทยประจำปี 2534 จัดงานมหกรรมพื้นบ้านไทย'34
เพื่อส่งเสริมประเพณี 4 ภาค จัดโครงการวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย ซึ่งการจัดโครง
การต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์และเผยแพร่
วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยให้ประชาชนได้รับความรู้ความเข้าใจใน
ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละภาค อันจะทำให้เกิดความรักความหวงแหนใน
ความเป็นไทย รวมทั้งเผยแพร่วัฒนธรรมไทยอันดีงามให้ปรากฏแก่ชาวต่างชาติ
ได้รับรู้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศไทยในวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ
ซึ่งเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศอีกทางหนึ่งด้วย การสนับสนุนส่งเสริม
ด้านวัฒนธรรมได้เผยแพร่ในโรงเรียนประถมศึกษาโดยให้โรงเรียนจัดกิจกรรม
ส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กเห็นความสำคัญและ
ร่วมมือกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่สืบไป

จากการศึกษาบทบาททางการประถมศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ
สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่าท่านได้มีบทบาทในการพัฒนาการ
ประถมศึกษาในอดีต นับตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษา ทำให้วงการประถมศึกษา
เปลี่ยนโฉมหน้าไปสู่การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาที่เน้นการนำ
ความรู้ในการเล่าเรียนไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้เป็นอย่างดี และสิ่งที่ท่านเน้น
เป็นพิเศษในการพัฒนาการศึกษาคือการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งได้
กำหนดนโยบายขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ท้องถิ่นห่างไกลอย่างทั่วถึง และ
ประการสำคัญคือการสร้างเอกภาพทางนโยบายและการบริหารการประถมศึกษา
โดยการโอนเอาการประถมศึกษาส่วนใหญ่จากกระทรวงมหาดไทยกลับมาที่กระทรวง
ศึกษาธิการตามเดิม และเมื่อสังคมเจริญขึ้นท่านก็ได้มีบทบาทในการยกระดับการ
ศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น และกระจายไปสู่ชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง ทำให้คนชน
บทห่างไกลได้มีโอกาสเข้ารับบริการทางการศึกษา ซึ่งเป็นการสร้างความเสมอ
ภาคได้อีกทางหนึ่ง บทบาททางการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์
อีกด้านหนึ่งคือการสร้างเสริมนิสัยรักการอ่าน เพื่อให้คนในชาติได้รับความรู้จาก
การอ่านอย่างกว้างขวาง รู้ความเป็นไปของสังคม และท่านยังได้จัดกิจกรรม
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ท่าน
ยังส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพ ให้คนในชุมชนได้มีอาชีพเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือบทบาทด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้คนในประเทศรู้จักรักและหวงแหน รั้วคุณค่าของวัฒนธรรมไทย เพื่อจะได้ร่วมกันสืบทอดวัฒนธรรมของชาติไปสู่คนรุ่นหลังสืบไป นับว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้มีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษา สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้ (ตารางที่ 8):

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 สรุบบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

บทบาทด้านต่าง ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านการปฏิรูปการศึกษา
แนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา	
1. การกำหนดนโยบายการศึกษา	1. กำหนดแนวนโยบายการศึกษาว่าจะวางรากฐานและแนวทางการปฏิรูปการศึกษา
2. การวางแผน	2. วางแผนงานโดยให้คำปรึกษา เสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา
3. การพัฒนาบุคลากร	3. พัฒนาบุคลากรโดยจัดประชุมอบรม สัมมนาผู้บริหาร ครูผู้สอนให้เข้าใจในการนำหลักสูตรใหม่ไปใช้
4. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา	4. พัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมอบหมายให้กรมวิชาการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521
5. การนิเทศการศึกษา	5. นิเทศติดตามผล โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประเมินประเมินผล การใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2521

ทางการจัดงบประมาณและการประสานงาน ไม่ปรากฏหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับบทบาททางการประถมศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 สรุปบทบาททางการประถมศึกษา ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

บทบาทด้านต่าง ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านความเสมอภาคทางการศึกษา
แนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษา	
1. การกำหนดนโยบาย	1. กำหนดนโยบายการศึกษาว่า เพื่อสร้างความเท่าเทียมกันทางการศึกษา โดยขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางทุกท้องถิ่น และพัฒนาคุณภาพให้เท่าเทียมกันในเมืองและชนบท
2. การวางแผนงาน	2. วางแผนงานเพื่อผลิตครูให้ทันต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี
3. การจัดงบประมาณ	3. ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนประเทศไทยไปเจรจาเรื่องเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษาจากธนาคารโลก เสนอเงินอุดหนุนแก่โรงเรียนเอกชนการกุศล สนับสนุนให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา

ด้านการประสานงาน การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการนิเทศการศึกษา ไม่ปรากฏหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับบทบาททางการประถมศึกษา

ตารางที่ 8 สรุปบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์ (ต่อ)

บทบาทต่าง ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านเอกภาพทางการศึกษา
แนวคิดด้านเอกภาพทางการศึกษา	
1. การกำหนดนโยบาย	1. กำหนดนโยบายการศึกษาว่า จะหามาตรการเพื่อสร้างเอกภาพทั้งในด้านนโยบายและการบริหารการประถมศึกษา
2. การวางแผนงาน	2. วางแผนงานร่วมกับนักการศึกษาคนอื่น ๆ เพื่อนำการประถมศึกษาส่วนใหญ่กลับมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม
3. การจัดงบประมาณ	3. เสนอของบประมาณสนับสนุนการประชุมครูประชาบาลที่โรงแรมไทยไฮเต็ล
4. การประสานงาน	4. เป็นผู้ประสานงานระหว่างครูประชาบาลกับหน่วยงานของรัฐบาลให้เกิดความเข้าใจกัน
5. การพัฒนาบุคลากร	5. สนับสนุนการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้ครูประชาบาลเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน

ด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการนิเทศการศึกษา ไม่ปรากฏหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับบทบาททางการประถมศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 สรุปบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิพาณิชย์ (ต่อ)

บทบาทด้านต่าง ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา
แนวคิดด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา	
<ol style="list-style-type: none"> 1. การกำหนดนโยบายการศึกษา 2. การนิเทศการศึกษา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สนับสนุนแนวคิดในการจัดโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ 2. เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการประเมินผลโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ
<p>ด้านการวางแผนงาน การจัดงบประมาณ การประสานงาน การพัฒนาบุคลากรและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไม่ปรากฏหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับบทบาททางการประถมศึกษา</p>	
แนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน	
<ol style="list-style-type: none"> 1. การกำหนดนโยบายการศึกษา 2. การวางแผนงาน 3. การจัดงบประมาณ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำหนดนโยบายการศึกษาว่าจะเร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาในระบบและนอกระบบให้กว้างขวางและทั่วถึงเพื่อยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ 2. วางแผนงาน โดยยกเลิกโครงการนำร่องขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับ กำหนดมาตรการเปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาปีละ 1,000 โรงเรียน และจัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษา 3. เสนอของบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานจากสำนักงบประมาณ

ตารางที่ 8 สรุปบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

บทบาทด้านต่าง ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อปวงชน
แนวคิดด้านการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อปวงชน(ต่อ)	
4. การประสานงาน	4. ประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือและขอความช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงาน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับพื้นฐาน
5. การพัฒนาบุคลากร	5. พัฒนาบุคลากรโดยประชุมอบรมผู้บริหาร ครูผู้สอนให้เข้าใจดำเนินงาน พัฒนาเทคนิคและการจัดกระบวนการเรียนการสอน จัดสวัสดิการแก่ข้าราชการครูเพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น
6. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา	6. พัฒนาคุณภาพการศึกษาโดย สนับสนุนสื่อการเรียนการสอน และมอบหมายให้กรมวิชาการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น และจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร คู่มือครู และคู่มือประเมินผล ผลักดันให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อให้เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับมีอาหารกลางวันรับประทานครบทุกคน สนับสนุนให้โรงเรียนจัดโครงการอบรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา และเป็นประธานคณะทำงานพิจารณาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521
7. การนิเทศการศึกษา	7. นิเทศติดตามผลโดยการตรวจเยี่ยม

ตารางที่ 8 สรุปบทบาททางการศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

บทบาทด้านต่าง ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
แนวคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิต	
1. การกำหนดนโยบายการศึกษา	1. กำหนดนโยบายการศึกษาว่าจะจัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง
2. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา	2. พัฒนาคุณภาพทางการศึกษาโดยเป็นประธานที่ปรึกษาโครงการรณรงค์เพื่อรู้หนังสือแห่งชาติ จัดตั้งอุทยานการศึกษา เป็นประธานอนุกรรมการฝ่ายวิชาการของห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” เป็นประธาน
3. การนิเทศการศึกษา	3. นิเทศติดตามผลการดำเนินงาน โดยการตรวจเยี่ยมให้กำลังใจแก่ผู้ดำเนินงาน
<p>ด้านการวางแผนงาน การจัดงบประมาณ การประสานงาน และการพัฒนาบุคลากร ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับบทบาททางการประถมศึกษา</p>	
แนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาทางด้านอื่น ๆ
ต่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา	
1. ด้านการอ่าน	1.1 เป็นอนุกรรมการโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ 1.2 เป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายวิชาการห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี 1.3 เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ 1.4 จัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมการอ่าน

ตารางที่ 8 สรุบบทบาททางการศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

บทบาทด้านอื่น ๆ	สาระสำคัญเกี่ยวกับบทบาทด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา
แนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ต่อ)	
2. ด้านส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม	2.1 สนับสนุนให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม เปิดสอนภาษาบาลีและธรรมศึกษา 2.2 สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยสงฆ์และวิทยาเขตเปิดสอนพระธรรมวินัย 2.3 สนับสนุนให้โรงเรียนจัดอบรม โครงการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนเป็นประจำทุกปี
3. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	3.1 จัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแก่นักเรียนและผู้ปกครอง 3.2 จัดโครงการฟื้นชีวิตให้แก่น้ำชี
4. ด้านการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ	4.1 กำหนดนโยบายให้กรมอาชีวศึกษาจัดโครงการวิทยาลัยอาชีพนานาชาติ 60 แห่ง กระจายอยู่ทั่วประเทศ 4.2 จัดตั้งวิทยาลัยการอาชีพได้จำนวน 10 แห่งและมีปัญหาเปิดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกว่าจะครบ 60 แห่ง
5. ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย	5.1 เป็นประธานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 5.2 สนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่คนในประเทศให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาติ และความร่วมมือกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่สืบไป

จากการศึกษาแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ทำให้ทราบว่าท่านได้นำแนวคิดมาสู่การปฏิบัติหลาย ๆ ด้าน เกิดเป็นผลงานและโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อวงการประถมศึกษาเป็นอย่างมาก ดังตารางสรุปแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ใน ตารางที่ 9 ดังนี้

ตารางที่ 9 สรุปแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

แนวคิด	สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา	สรุปบทบาททางการประถมศึกษา
การปฏิรูปการศึกษา	<ol style="list-style-type: none"> 1. ระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษา ควรจัดเป็นตอนเดียว 6 ปี 2. การจัดหลักสูตร เน้นการพัฒนาเด็กในด้านต่างๆ เป็นสำคัญ เช่น ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา 3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน ใช้วิธีสอนหลายรูปแบบ เพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำหนดนโยบายวางรากฐานและแนวทางการปฏิรูปการศึกษา 2. ให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา 3. จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ 4. ประชุมอบรมสัมมนาผู้บริหาร ครูผู้สอนให้เข้าใจในการนำหลักสูตรหม่ไปใช้ 5. มอบหมายให้กรมวิชาการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 6. เป็นประธานคณะกรรมการประเมินผลการใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520
ความเสมอภาคทางการศึกษา	<p>การขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ชนบทห่างไกล ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมกันทั้งในเมืองและในชนบท</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำหนดนโยบายการศึกษาเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันทางการศึกษา โดยขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางทุกท้องถิ่นและพัฒนาคุณภาพให้เท่าเทียมกันทั้งในเมืองและชนบท 2. วางแผนงานผลิตครูให้ทันต่อขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีเป็น 7 ปี 3. เป็นผู้แทนไทยไปเจรจาเรื่องเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษาจากธนาคารโลก 4. สนับสนุนเงินอุดหนุนแก่โรงเรียนเอกชนการกุศล 5. สนับสนุนให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวัน

ตารางที่ 9 สรุปแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

แนวคิด	สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา	สรุปบทบาททางการประถมศึกษา
เอกภาพทางการศึกษา	การนำหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มารวมไว้ในหน่วยงานเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพด้านนโยบายและการบริหารการประถมศึกษาไปในแนวทางเดียวกัน	<p>ในโรงเรียนประถมศึกษา</p> <ol style="list-style-type: none"> กำหนดนโยบายการศึกษาหามาตรการเพื่อให้มีเอกภาพทั้งในค่านโยบายและการบริหารการศึกษา วางแผนงานร่วมกับนักการศึกษาอื่น ๆ นำการศึกษาส่วนใหญ่กลับมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม เสนอของบประมาณสนับสนุนการประชุมครูประชาบาลที่โรงแรมไทยโฮเต็ล ประสานงานสร้างความเข้าใจระหว่างครูประชาบาลกับหน่วยงานรัฐบาล สนับสนุนการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
การขยายโอกาสทางการศึกษา	การระดับความรู้ขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น โดยการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี หรือถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และจะขยายไปถึงมัธยมศึกษาตอนปลายต่อไปในอนาคต	<ol style="list-style-type: none"> สนับสนุนแนวคิดในการจัดโครงการนำร่องการศึกษาภาคบังคับ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการประเมินผลโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ
แนวคิดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน	<ol style="list-style-type: none"> เน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่คนทุกกลุ่มในสังคม เป็นการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับ 	<ol style="list-style-type: none"> กำหนดนโยบายเร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาในระบบและนอกระบบให้กว้างขวางและทั่วถึง เพื่อยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอย่างต่ำ วางแผนงาน โดยยกเลิกโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ กำหนด

ตารางที่ 9 สรุปแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

แนวคิด	สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา	สรุปบทบาททางการประถมศึกษา
แนวคิดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อปวงชน (ต่อ)	ให้มีระดับสูงจนถึงชั้นมัธยมศึกษา ตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และกระจาย ไปสู่ชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง	<p>มาตรการเปิดโรงเรียนขยายโอกาสปีละ 1,000 โรงเรียน</p> <p>3. จัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาปีละ 1,000 โรงเรียน</p> <p>4. เสนอของบประมาณสนับสนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานจากสำนักงบประมาณ</p> <p>5. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน</p> <p>6. ประชุมอบรมสัมมนาผู้บริหาร ครูผู้สอน เพื่อให้เข้าใจการดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานและพัฒนาเทคนิคและกระบวนการเรียนการสอน</p> <p>7. จัดสวัสดิการแก่ข้าราชการครูเพื่อยกมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น</p> <p>8. สนับสนุนสื่อการเรียนการสอนมอบหมายให้กรมวิชาการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำเอกสารหลักสูตร คู่มือครู และคู่มือประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น</p> <p>9. สนับสนุนให้รัฐบาลจัดตั้งกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา</p> <p>10. สนับสนุนให้โรงเรียนจัดโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา</p>

ตารางที่ 9 สรุปแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

แนวคิด	สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา	สรุปบทบาททางการประถมศึกษา
แนวคิดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อปวงชน (ต่อ)		<ol style="list-style-type: none"> 11. เป็นประธานคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 12. นิเทศติดตามผล โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการตรวจเยี่ยมและช่วยแก้ไขปัญหามาให้
การศึกษาตลอดชีวิต	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการศึกษาต่อเนื่องตั้งแต่เกิดไปจนตาย 2. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต 3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการเรียนรู้แบบโมเสกเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปจนตลอดชีวิต 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำหนดนโยบายจัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง 2. พัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเป็นอนุกรรมการที่ปรึกษาโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือแห่งชาติ 3. จัดตั้งอุทยานการศึกษา 4. เป็นประธานอนุกรรมการฝ่ายวิชาการของการจัดตั้งห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” 5. นิเทศติดตามผลการดำเนินงานโครงการต่างๆ โดยการตรวจเยี่ยม ให้กำลังใจบุคลากรดำเนินงาน
ด้านการอ่าน	<p>การอ่านเป็นทักษะเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพื่อพัฒนาตนเองในด้านการเล่าเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตทุกด้าน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นอนุกรรมการโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือแห่งชาติ 2. เป็นประธานคณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี 3. เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ 4. ตั้งมูลนิธิส่งเสริมการอ่าน

ตารางที่ 9 สรุปแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (ต่อ)

แนวคิด	สรุปแนวคิดทางการประถมศึกษา	สรุปบทบาททางการประถมศึกษา
การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม	ครูควรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ชัดเจน และกำกับดูแลให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตลอดเวลา โดยต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนโดยเน้นหลักธรรมอิทธิบาท 4 ให้เด็กนำไปปฏิบัติ	<ol style="list-style-type: none"> 1. สนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม เปิดสอนภาษาบาลีและธรรมศึกษา 2. สนับสนุนมหาวิทยาลัยสงฆ์ และวิทยาเขตให้เปิดสอนพระธรรมวินัย 3. สนับสนุนให้โรงเรียนทุกระดับจัดโครงการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน
		<p>บทบาทด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา</p> <p><u>การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม</u> จัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแก่นักเรียนและผู้ปกครอง เช่น จัดโครงการคืนชีวิตให้แก่แม่น้ำชี</p> <p><u>การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ</u> จัดตั้งวิทยาลัยการอาชีพกระจายไปทั่วประเทศ เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานให้มีคุณภาพ</p> <p><u>การส่งเสริมวัฒนธรรมไทย</u> สนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้าน</p>